

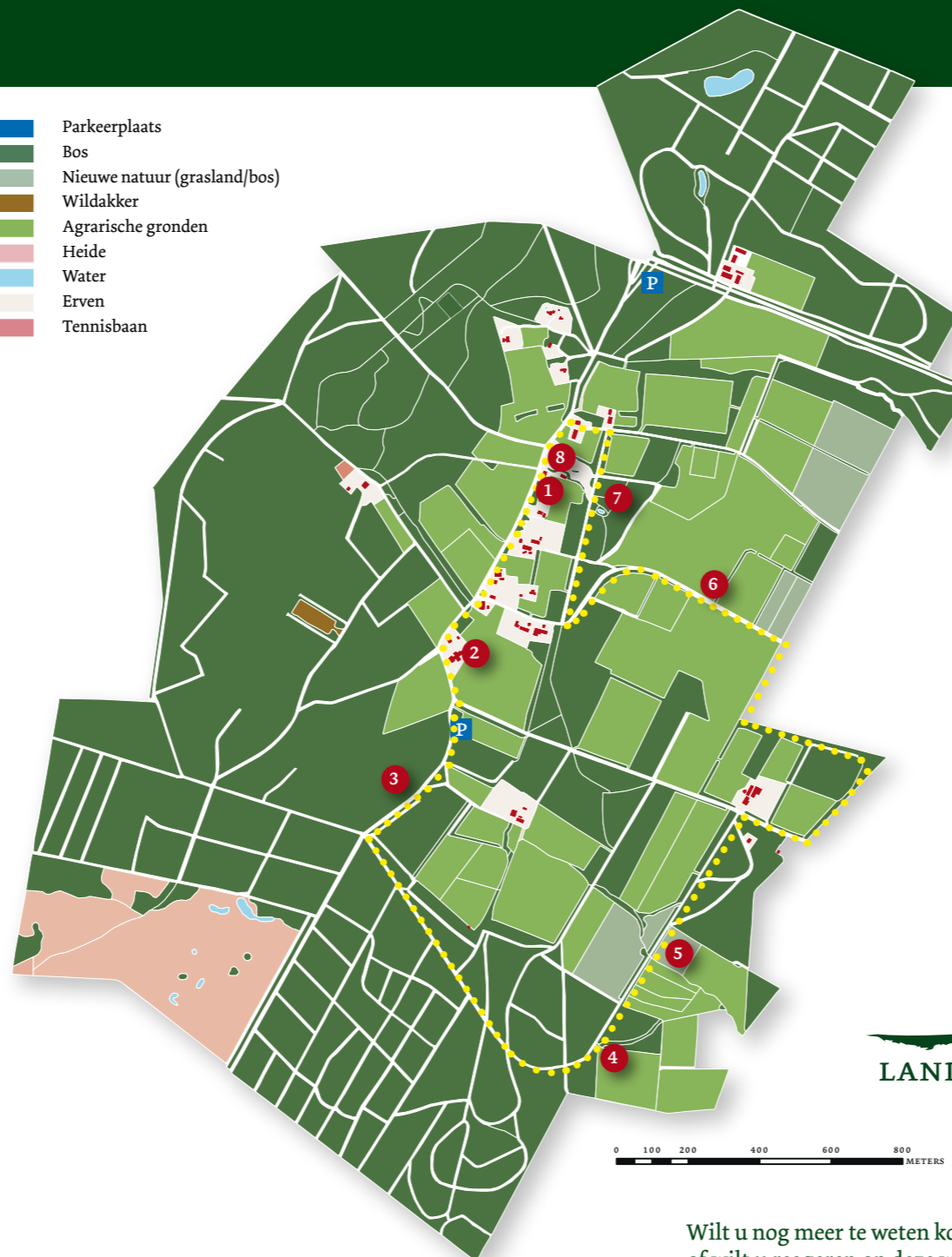
7. Parkbos

In de directe omgeving van de buurschap Tongeren bevindt zich het Parkbos. Dit bos dateert van voor 1830. Fraaie lanen (onder meer de Grote Allee) met zware eiken en beuken, en slingerende paden zijn kenmerkend voor dit cultuurhistorisch waardevolle gebied. Verderop langs de Grote Allee is te zien dat een zeer slecht gedeelte van een oude beukenlaan vervangen moest worden zodat volgende generaties weer volop kunnen genieten van deze majestueuze laan. Rechts van ons – verscholen in het bos – ligt nog een oud vijvertje dat Fanny's Lust heet. Hebt u het vijvertje gevonden? Loop dan terug naar de Grote Allee om de wandeling te vervolgen.

U vervolgt de Grote Allee tot het einde en loopt tegen het Boschhuis aan. Hier gaat u linksaf. Dit pad volgt u tot de verharde weg, Le Chevalierlaan. U slaat opnieuw linksaf en komt zo weer terug bij de houtschuur. Vlak voor de houtschuur ziet u de voormalige boerderij 't Stekje met daarachter Het Oude Huis (8). Als Le Chevalier met zijn vrouw en kinderen op Tongeren was, woonden ze hier.

Tijdens deze wandeling hebben we in vogelvlucht Le Chevalier kunnen volgen in zijn liefde voor Tongeren, in zijn zorg voor de boeren, in zijn bijdrage tot het landgoed waar wij met zijn allen tot de dag van vandaag nog van genieten. Terecht is hem de eretitel gegeven van 'Weldoener van Tongeren'.

Einde van de wandeling.

Wilt u nog meer te weten komen over Tongeren of wilt u reageren op deze wandeling? kijk dan op www.landgoedtongeren.nl

'In de voetsporen van Charles Le Chevalier'

DUUR
ongeveer 1,5 uur

VERTREK PUNT
houtschuur (1) naast het pand Le Chevalierlaan 3

PARKEREN
hoek Tongerenseweg / Le Chevalierlaan (net voorbij de rotonde) of bij het Van Manenspad (hoek Le Chevalierlaan / Molenweg).

- Uw hond is welkom mits u hem aangelijnd houdt. Eigenaren van loslopende honden worden bekeurd.
- Blijf op de paden zodat de rust van het wild in de bossen niet verstoord wordt.

We nemen u mee naar het midden van de 19de eeuw. Er zijn veel veranderingen en ontwikkelingen op Tongeren. Waar vroeger heide en schapen de boven- toon voerden, worden bossen aangeplant en steeds vaker nemen koeien de plaats in van de schapen. De boeren op Tongeren gaan schoorvoetend mee met deze ontwikkelingen. Ze laten zich uiteindelijk overtuigen door de wijze raad en daad van Charles Le Chevalier (1800 – 1881). Le Chevalier is de stiefvader van de kinderen Rauwenhoff, de eigenaren van Landgoed Tongeren. Hij behoorde tot een kleine groep landbouw- hervormers die in de 19de eeuw enthousiast allerlei landbouwkundige experimenten uitvoerden. In de periode dat hij Tongeren beheerde, was het doel van Le Chevalier vooral om de boeren op de arme Veluwe zandgronden tot grotere welvaart te brengen.

Vanaf de houtschuur (1) gaat u linksaf de verharde weg - Le Chevalierlaan - op. U loopt nu door de buurschap Tongeren.

Buurschap Tongeren

De houtschuur staat midden in de buurschap Tongeren. De boeren – die al meer dan 1.000 jaar hun bedrijf op Tongeren uitoefenen – bouwden hun boerderijen op de grens van de hogere, voor akkerbouw geschikte gronden en de moerasgronden aan de oostzijde. Het woord ‘buurschap’ stamt uit de middeleeuwen en is de term voor de bestuursvorm in nederzettingen op het platteland. Voor de bewoners was Tongeren een eenheid, een agrarische gemeenschap die alleen kon functioneren als de boeren in eendrachtige samenwerking hun bouwland en de omliggende venen, heide en bossen zo gebruikten dat het bestaande evenwicht niet werd verbroken. Hiervoor waren tal van gemeenschappelijke regelingen nodig. Daaraan refereert het begrip ‘buurschap’.

U blijft de Le Chevalierlaan volgen en u ziet aan uw rechterhand de hogere esgronden en links de huizen van de buurschap. De boeren woonden in de boerderijen met hun gezinnen – en vaak meerdere generaties – en met het vee. Andere bewoners van het landgoed waren de opzichter, de bosbaas en de arbeiders. Tegenwoordig zijn het voornamelijk familieleden die de huizen bewonen.

Essen

Deze hogere essen (ook enk of eng genoemd) herinneren aan de eerste ontginning van Tongeren. Hier – op de overgang van de drogere zand- en heidegronden van de Veluwe naar de lagere veengronden – ontstonden de eerste nederzettingen. De boeren hielden vooral schapen die overdag op de heide graasden. ’s Avonds werden ze teruggebracht naar de schaapskooien. Daarin lagen heideplaggen en turf die dan vermengd werden met de uitwerpselen van de schapen. De mest die daaruit ontstond werd op de gronden rond de huizen en boerderijen verspreid zodat er vruchtbare akkers ontstonden waar de boeren hun gewassen op konden verbouwen. Deze essen zijn herkenbaar omdat ze hoger in het landschap liggen. Le Chevalier experimenteerde met mest die hij zelfs uit Amerika importeerde en hij probeerde ook allerlei nieuwe gewassen op de gronden uit. Niet altijd met bevredigend resultaat.

Na een lichte bocht in de Le Chevalierlaan ziet u links de Le Chevalierschool (2) liggen.

2. Le Chevalierschool

Charles Le Chevalier heeft zich enorm ingespannen om de boeren op Tongeren een beter bestaan te geven. Niet alleen op materieel gebied; ook onderwijs vond Le Chevalier erg belangrijk voor de bewoners. In 1868 werd de school geopend. Het gebouwtje bestond destijds alleen uit het voorste gedeelte dat nu als gymzaal in gebruik is. Destijds waren het twee gelijke delen. Een deel was leslokaal en het andere de meesterswoning. In 1953 werd het schoolgebouw tot de huidige omvang uitgebreid. In de zomer van 1996 werd het moeilijke besluit genomen om na 128 jaar de Tongerense school te sluiten. De leerlingaantallen voldeden niet meer aan de normen van het Ministerie van Onderwijs. Het gebouw is nu verhuurd aan een stichting die onder meer actief is op het gebied van kinderbegeleiding en onderwijs.

We lopen door en nemen de eerste zandweg rechtsaf, het Van Manenspad. U volgt deze weg over het wildrooster heen. We vervolgen de weg enkele meters het bos in. Rechts en links ziet u wallen, waarschijnlijk voormalige veedriften (3).

3. Oude veedriften in het bos

Op verschillende plaatsen aan de randen van Tongeren zijn de structuren van oude veedriften en wegen van de buurschap naar de heide nog zichtbaar. Tot het einde van de 19de eeuw bestond dit gebied uit woeste grond: heide en zandverstuivingen. De schapen werden van de woeste gronden via de veedriften naar de schaapskooien geleid. Eén van die schaapskooien lag vlakbij de plek waar we nu staan. Dankzij de wallen raakten de schapen niet op de aangrenzende landbouwgronden (essen) verzeild.

Vanaf het Van Manenspad neemt u de eerste zandweg links. U bent in het bosgebied waar reeën, herten, damherten en wilde zwijnen hun leefgebied hebben.

De bossen

De bossen zijn in de tweede helft van de 19de eeuw aangeplant op de voormalige heidegronden. Le Chevalier was ervan overtuigd dat de boeren meer inkomen zouden krijgen als ze de schapen zouden afschaffen. Het gemis aan schapenmest zou gemakkelijk gecompenseerd kunnen worden door uitbreiding van de veestapel. Zijn ideaal was de heidegronden productiever te maken. Productiebossen moesten het landgoed van de broodnodige inkomsten voorzien. De mijnbouw in Limburg had een grote vraag naar naaldhout.

Het bos na zo’n 100 meter aan uw rechterhand, is zwaar getroffen door de storm in januari 2007. De omgewaaide bomen zijn afgevoerd en door ‘natuurlijke verjonging’ staat hier binnen de kortste keren weer een gesloten dek van jonge dennen en berken. Natuurlijke verjonging wil zeggen dat het bos niet opnieuw ingeplant wordt maar de zaden van de bomen die er al staan, vallen op de bodem en ontkiemen. Daaruit ontstaat op een natuurlijke manier nieuw bos.

U vervolgt het pad een paar honderd meter door het bos. De weg maakt een lichte bocht naar links en dan komt u uit bij een wildkerend hek. U gaat aan de zijkant van het grote hek door een klein klaphekje. Nu ziet u rechts de kop van een sprengbeek, ‘de Witte Beek’ (4).

4. Sprengkop en sprengbeken

We staan hier aan de kop van een sprengbeek; een door de mens gegraven watergang. Sprengen zijn cultuurhistorische monumenten met een hoge natuur- en landschapswaarde. Een dergelijke beek ontspringt bij een sprengkop. Dit is een tot op het grondwater gegraven bron waaruit het water opborrelt. In de 19de eeuw kwamen de mensen erachter hoe krachtig en waardevol schoon kwelwater is. De sprengbeken werden aangelegd om molens benedenstrooms van een regelmatige watervoorziening te voorzien.

U bent nu op de Beekallee. Na ongeveer 300 meter gaat de weg over een tweede beek, de Tongerense Beek (5).

5. De Tongerense Beek

De Tongerense Beek is net als de Witte Beek een sprengbeek die ontspringt in de landbouwgronden aan uw linkerhand. U kunt zien dat het water van deze beek heel zuiver is. Het is kwelwater dat hier wordt afgevoerd. Aan de rechterkant is één van de oevers flauwer gemaakt. Hierdoor kan een groter oppervlak natuur profiteren van het schone beekwater. In en langs de beek groeit onder meer teer vederkruid, bronkruid en kleine watereppe. Ook trekt het schone water dieren aan: met wat geluk ziet u een ijsvogel of grote gele kwikstaart langs de beek naar voedsel zoeken.

Als u de Beekallee vervolgt, ziet u in de verte al Anna’s Hoeve liggen, een van de boerderijen van Tongeren. Bij Anna’s Hoeve gaat u rechtsaf de verharde weg op om na het eerste weiland aan uw linkerhand, linksaf te slaan het paadje achter langs het weiland op. U blijft het pad volgen. Dit maakt eerst een bocht naar links en na honderd meter een bocht naar rechts. Uiteindelijk komt u op een onverharde weg uit, de Koeweg. Hier gaat u linksaf. U vervolgt de weg tot u weer in het open landbouwgebied van het Tongerense Veen komt (6).

6. Tongerense Veen

De naam zegt het al: dit is een voormalig moeras- en veengebied. Het terrein ligt in laagtes tussen uitlopers van de Hoge Veluwe. Regenwater dat op het Veluwemas-sief valt, komt in deze veengebieden als kwelwater aan de oppervlakte. Vanaf het midden van de 19de eeuw, toen schapen niet meer rendabel waren en er steeds meer koeien werden gehouden, werd de bovenlaag van het veen afgestoken. Er kwamen sloten voor de ontwatering van het gebied. Zo veranderden de veengronden in hooi- en weidegronden voor de koeien. Dit leverde weer een nieuw bestaan op voor de boeren. Het Tongerense Veen is een prachtig voorbeeld van een open, kleinschalig kampenlandschap.

U volgt de Koeweg. Deze duikt na een lichte bocht naar links en dan naar rechts het bos weer in. U komt nu in het Parkbos (7). U neemt het eerste onverharde pad naar rechts, de Grote Allee.